

Simpozij "Društva u tranziciji"

(*Zanat sociologa - Dani R. Supeka*)

Nakon godinu dana Hrvatsko sociološko društvo (HSD) ponovo se okupilo na godišnjem simpoziju "Zanat sociologa - Dani Rudija Supeka" s temom: DRUŠTVA U TRANZICIJI. Simpozij je održan na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, 20. i 21. travnja. Među gostima su bili i studenti četvrte godine (tzv. ratna generacija) Filozofskog fakulteta iz Zadra, s kojima je održan sastanak na temu reforme studija sociologije.

Tijekom dva dana trajanja simpozija održano je osamnaest referata. Simpozij je otvorio **Josip Županov** referatom "Mediji i nasilje na području bivše Jugoslavije". Županov je napravio razliku između uloge medija prije i poslije otvorenog oružanog sukoba. U prvoj fazi mediji, sijajući dezinformacije i nepovjerenje među etničkim skupinama, pripremaju teren za političku mobilizaciju, a u fazi oružanog sukoba služe pojačavajući mržnju koju je konflikt generirao. Ipak, Županov odbacuje tumačenja kako je medijska propaganda temeljni čimbenik sukoba te zaključuje da se rat na području bivše Jugoslavije ne može zaustaviti objavljivanjem istinitih informacija i tolerancijom, jer tolerancija ima profilaktičku i kurativnu vrijednost samo u uvjetima neautoritativne političke kulture.

"Suprotstavljenost proizvodnog i pljačkaškog mentaliteta" bio je naslov referata **Ivana Kuvaića**. Prema referentu, na području bivše Jugoslavije došlo je do prevlasti pljačkaškog mentaliteta čime se može objasniti izbijanje i dinamika sukoba. **Branko Horvat** je u referatu "Prijelazno razdoblje" govorio o pretvorbi gospodarstva u Hrvatskoj inzistirajući na tezi da se u hrvatskom slučaju ne može govoriti o tranziciji (iz komandne u tržišnu ekonomiju), jer je tržište postojalo i ranije. Sadašnji trenutak Horvat vidi kao smanjivanje gospodarske efikasnosti i socijalnu regresiju. Nakon referata došlo je

do zanimljive diskusije uglavnom o pitanju je li i koliko bilo tržišta u bivšoj Jugoslaviji.

Jedan od održanih referata bio je i "Ethnic Conflict as an Intra-Group Phenomenon", američkog politologa **V. P. Gagnona Jr.**, u kojemu se otkrivaju konceptualni i metodološki problemi analize unutar-grupnog konflikta, odnosno važnost odgovarajućeg sukoba elita kao izvora vanjskih sukoba. Iako je rad napisan na engleskom, izlaganje je bilo na hrvatskom.

U središtu pozornosti referata "Socijalne politike postsocijalizma", **Vlade Puljiza**, bilo je ono što se desilo sa socijalnom politikom u zemljama bivšega realnog socijalizma. Postsocijalizam stvara nove modele socijalne politike koji se oslanjaju na one zapadne, ali u uvjetima oskudnijih materijalnih resursa te ekonomske i političke nesigurnosti te su se promjene odrazile posve različito na položaj pojedinih društvenih slojeva.

"Etnička udaljavanja-hrvatske i bosansko-hercegovačke izbjeglice" referat je **Milana Mesića**, posvećen analizi etničke distance izbjeglica smještenih u Hrvatskoj, Mađarskoj i Njemačkoj. Na osnovi skale etničke distance Bogardusova tipa, ali s pet umjesto uobičajenih sedam stupnjeva (što su neki od diskutanata zamjerali), Mesić je zaključio da je od njegovoga prvog istraživanja s početka 1992. godine etnička distanca koju izbjeglice iskazuju spram drugih etnikuma znatno porasla. Zanimljivo je da hrvatske izbjeglice iskazuju veće distanciranje nego Muslimani-Bošnjaci. Nakon izlaganja povela se rasprava o određenim metodološkim ograničenjima studije.

Dio rezultata istraživanja o socijalno-ekološkim aspektima razvoja, provedenog koncem 1994. godine na uzorku temeljnih socijalnoprofesionalnih skupina, iznio je **Benjamin Čulig**. U interpretaciju su bila uključena tri segmenta: mišljenje o napretku, političke orijentacije te procjena razvoja Hrvatske u idućih deset godina. Iako je zaključak bio da su rezultati pokazali relativno slabu protumačivost, referent je upozorio na postojanje blagog optimizma kada je u pitanju viđenje sveukupnog razvitka Hrvatske.

Koje strategije izabrati kako bi Hrvatska ubrzala svoj razvoj? Polazeći od iskustva zemalja istočne i srednje Europe, na to je pitanje pokušao odgovoriti **Juraj Plenković**. U zaključku, referent je naglasio potrebu liberalizacije stranih ulaganja.

O problemu ovisništva o heroinu u Splitu govorio je **Dražen Lalić**. Kombinirajući elemente sociologije i ekonomije, Lalić je krenuo od definiranja ovisništva o heroinu kao totalnoga društvenog fenomena, problema koji otežava normalno funkcioniranje društva u cjelini. Metodom životnih priča (pedesetak ovisnika o heroinu) ispitana su obilježja potražnje za heroinom; Lalić procjenjuje da se na ovom tržištu okreće svota koja odgovara polovini godišnjeg proračuna grada Splita. Nakon izlaganja razvila se živa, gotovo jednosatna diskusija.

Studenti **Gordan Črpić** i **Ružica Bagarić** su na osnovi istog istraživanja izložili dvije teme: "Religijske tendencije samoborskih srednjoškolaca" i "Duhovna zvanja iz perspektive samoborskih srednjoškolaca". Prvi se rad bavio odnosom prema osnovnim zbiljama katoličke interpretacije kršćanstva i nekim drugim religijskim konceptima. Analizom varijance Črpić zaključuje da se ispitanici statistički značajno razlikuju u promišljanju sadržaja pojedinih dimenzija s obzirom na školu koju pohađaju i vjersko uvjerenje svojih roditelja. Isti je zaključak - kada je riječ o stavu srednjoškolaca prema duhovnim zvanjima (svećeničkim i redovničkim) - ponudila i Bagarić.

Na rezultatima dvaju empirijska istraživanja (1988. i 1992.) **Ivan Cifrić** je u svom referatu "Odnos prema vjeri i društveno prirodni odnosi" pokušao ustanoviti odnos prema vjeri i društvenom prirodnom stanju (kompleks odnosa priroda-tehnika-društvo) kao i njihovu uzajamnu vezu. Rezultati dvaju testiranja upozoravaju na statistički značajne razlike u odgovorima ispitanika o sklopu priroda-tehnika-čovjek te pristupu vjeri između 1988. i 1992., ali ne i u međusobnom odnosu tih varijabli. Cifrić stoga zaključuje da su promjene vrijednosnog sustava zahvatile obje pojave, ali se njihov međusobni odnos značajno ne mijenja već linearno premješta.

Splitski sociolog **Nenad Bulat** izložio je rezultate istraživanja stavova i mišljenja hrvatskih građana (reprezentativni uzorak) o prognanicima i izbjeglicama ("Percepcije sociokulturnih razlika kao izvor stereotipova i predrasuda..."). Raščlanjujući ovu dosad gotovo posve zanemarenu temu, Bulat otkriva značajne razlike u stavovima građana spram različitih izbjegličkih skupina. Studija pokazuje da je odnos prema bosanskohercegovačkim izbjeglicama - posebice ne-Hrvatima - znatno opterećen stereotipovima i predrasudama o njihovoj individualnoj i društvenoj inferiornosti; rezultati, također, potvrđuju polaznu hipotezu o visokom stupnju povezanosti percepcija kulturne različitosti i stupnja socijalne distance. U zaključku, referent se osvrnuo na ulogu medija u stvaranju i održanju etničkih stereotipija.

U radu "Etnicitet i racionalni izbor" **Aleksandar Štulhofer** je raspravljao o dosegu modela racionalnog izbora i pridružene mu teorije kompeticije u kontekstu etničkih odnosa. Krenuvši od neoklasičnog podrijetla modela i razloga za ekonomsku kolonizaciju sociologije, Štulhofer je predložio sociopsihološku ekstenziju modela koja nastoji otклонiti neke od nedostataka redukcionističkog modela upućivanjem na predracionalnost oblikovanja individualnog kapaciteta za etničku solidarnost kroz usvajanje jezika i fiksiranje kognitivne mape etničkog teritorija. Nakon izlaganja otvorila se diskusija koja se poglavito kretala oko pitanja u kojoj je mjeri osjećaj etnonacionalne pripadnosti instrumentalan.

Temeljeći referat na iskustva stranih profitnih i neprofitnih organizacijama, **Krešimir Peračković** je izložio *plaidoyer* za što snažnije uključivanje sociologa u marketinšku teoriju i istraživanja. Marketing je danas glavna strategija tržišnih lidera, opća filozofija poslovanja, pa je uključivanje sociologa u ovo njima iznimno (paradigmatski) blisko područje - istaknuo je Peračković u svom ambicioznom referatu - ključno za stjecanje novoga, značajnijeg *imagea* hrvatske sociologije.

O zanimljivoj i aktualnoj temi - računalima, informacijskim mrežama i komunikaciji

- govorio je **Pavle Schramadei**. Referent je jednostavno i neformalno razmatrao sociološke aspekte sve veće popularnosti Interneta i sličnih informacijsko-komunikacijskih mreža. U diskusiji su o vlastitim iskustvima govorili uglavnom mlađi diskutanti.

Stjepan Orešković ("Teorije tranzicije i društva regresije") ponudio je prikaz analiza društava u tranziciji. Osvrnuvši se na automatizam izjednačavanja tranzicije s napretkom i razvojem, realitetu je tranzicijskih projekata Orešković pristupio iz rakursa tzv. *grounded theory*. Za kriterije procjene tranzicijske efikasnosti referent je predložio zdravlje i očekivano trajanje života. O jednako značajnoj i aktualnoj problematici govorio je i **Gojko Bežovan**. On je izložio osnovne principe djelovanja neprofitnih organizacija kao osnove civilnog društva. Središnji dio referata odnosio se na ispitivanje razvojnih problema (ali i potencijala) hrvatskih neprofitnih organizacija. Empirijsko istraživanje koje je referent proveo pokazuje da su one uglavnom financirane izvana, što je nedvojbeno posljedica teške gospodarske situacije te osiromašenja srednje klase. U referatu je upo-

zoreno i na postupno opadanje broja volontera (profesionalizacija naših neprofitnih organizacija) te relativno slabo snalaženje vodećih ljudi u kontaktima s vladinim ustanovama.

Po završetku službenoga dijela skupa i sjednice Skupštine HSD-a, svi su sudionici skupa (uključujući i studente) na domjenku u vijećnici Filozofskog fakulteta radnu i službenu atmosferu zamijenili neslužbenom...

Simpozij je uspješno završen bez primjetnih tehničkih poteškoća te stoga valja čestitati HSD-u. Ipak, usprkos zanimljivoj i aktualnoj temi koja opisuje situaciju u kojoj se Hrvatska i ostala postkomunistička društva nalaze, odaziv medija bio je vrlo slab. To, čini se, ipak pokazuje - koliko god mi to negirali - da se sociologija kod nas još uvijek ne smatra vrlo značajnom znanosti. Nadajmo se da će sljedeće godine simpozij biti još posjećeniji i uspješniji.

Marko Popović
Krunoslav Vukelić